

DRIEMAANDELIJKSCHE BLADEN

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING TOT ONDERZOEK VAN
TAAL EN VOLKSLEVEN,

VOORAL IN HET OOSTEN VAN NEDERLAND

DERTIENDE JAARGANG

H. H. FONGERS — UITHUIZEN.
1913.

Druk:

H. H. FONGERS - UITHUIZEN

Telefoon Interc. No. 9

Dialect van Twenthe.

Deze bijdrage voor de *Driemaand. Bladen* is bedoeld als nieuwe aanvulling voor het „Woordenboek van het Geldersch-Overijselsch dialect” door wijlen Prof. Dr. J. H. Gallée, zooals dat reeds door hem zelven en door verschillende andere medewerkers is geschied. 't Zijn woorden en woordverklaringen vooral geput uit de volkstaal en volksverleeringen, gelijk zij in Twenthe en meer bijzonder in de omstreken van Delden, mijn geboorteplaats, voortleefden. Waar ik dan ook woorden en uitdrukkingen uit andere deelen van Twenthe, vooral uit de streek tusschen Tubbergen en Ootmarsum, langs de Duitsche grenzen, heb opgenomen, is dit steeds aangegeven. Er zijn echter door mij in deze lijst verschillende woorden opgenomen, alleen omdat zij in den volksmond een ander geslacht hebben, dan Prof. Gallée aanwijst. Deze woorden heb ik hierom met een kruisje aangeetekend. Beide kunnen juist zijn. Want er zijn mij althans verschillende woorden bekend met dubbel geslacht. Men zal bv. steeds zeggen: „An *den* ende van 't stukke (land): Maar men zegt tevens: De zaak is 't ende”. Men spreekt van „*den* bel op de kärke”, maar ook van '*ne* oorbelle bij de vrollu. Men spreekt van *het* Tweekeler bosch, maar zegt ook, dat het wild op *den* bosch zit. De klinkers zijn zooveel mogelijk aangegeven volgens de regels, in de 1ste jaargangen der *Driem. Bladen* opgesteld. Maar er is bij sommige woorden een zoo fijne nuanceering in de uitspraak van het dialect, dat het bijna niet terug te geven is, zooals in de

serie woorden : *bos*, die ik heb opgenomen. Of de bijgevoegde woordverklaringen steeds den toets der wetenschappelijke etymologie kunnen doorstaan, mogen de vakgeleerden uitmaken.

Ik heb mij er echter aan gewaagd, omdat zij althans in sommige gevallen steunen op overoude zeden en toestanden, die hoe langer hoe meer verdwijnen en weldra geheel tot het verledene zullen behooren.

STEEG, 21.IX.12.

J. H. SCHOLTEN.

aont : m., mannetjes-duif ; het wijfje heette de „minne”, het geluid dat zij maken, heette „koeren”. Aont als eigenaam is Arend.

+ *as* : m., as, 'nen wagenas.

+ *bând* : m., band, hoepel ; „oet 'n band springen”, niet luisteren.

+ *bende* : vr., troep, „ne bende jongens”.

basken : zw. ww., zooals in de uitdrukking „deur 'n drek hen basken”, door de modder baden, v.d.

baske : vr., fig., een meisje, dat voor niets bang is.

+ *bel* : m., bel, „'nen bel op de karke”.

+ *belle* : vr., oorbel, „ne goldene belle” ; fig. „ne snotterbelle”, minachtend voor een jong meisje. Van jongens zeide men : ne snotterkôste. „He hef de snotterbellen nog op de klompen hangen”, 't is nog een kind.

belmundig : bv. nw., samengesteld uit

1) *bel*, *bal* : als in ons Hollandsch : baloorig, baldadig, balsturig en Balderhaar : een schrale hoogte in het veen bij Sibculoo ; en 2) *muendig* : ons Hollandsch mondig.

Dit woord had oudtijds in Twenthe een sociale beteekenis. Evenals iemand onmuendig was wegens jeugdigen leeftijd,

kon hij ook wegens zware vergrijpen tegen de sociale orde b.v. tegen de markerechten „belmuendig” verklaard worden: die zijn muendigheid slecht gebruikte en onwaardig was. De belanghebbenden straffen hem dan, door met vereend geweld zijn huis binnen te dringen en daar alles kort en klein te slaan. Van daar is de zuivere beteekenis nog overgebleven in de uitdrukking „’t zag ter belmuendig oet”: alles was stuk en in wanorde. Bij overlevering zijn in Twenthe nog enkele families bekend, die belmuendig verklaard zijn op wie zoo’n strafgericht aleer is toegepast.

belt: m., hoogte-: vr. kieftenbelt. Vandaar „knottenbelt”: een stuk markengrond dicht bij huis, waarover iedere gewaarde boer in sommige marken mede-eigenaar is en dat hij dus ook voor het loslopende vee kan afvruchten, om daar de „knotten” van het vlas te drogen. Zoo bezat in sommige marken ieder gewaarde boer ook „nen pottebrink”, waarop hij voor zijn gerief jonge stikken, enz. kon aankweeken. Langs de grenzen worden de dikke plaggen, die zij daar voor mest uit de weiden halen, ook „belte” genoemd.

boezen: zw. w.w., vooral gezegd van den wind, die hol blaast door den schoorsteen; waarsch. klanknabootsend.

boele: vr., menigte, „ne heele boele volks”. Verder spraken men in Twenthe van: „ne koppel kone”, „nen trop schaope”, ne tög vuaghel (vogels).

+ *boolten*: m., bout, fig. „nen boolten van ’n jongen”, een stevige knaap. „Nen boolten vlas” was 30 stuks of handenvol gebraakt vlas.

boomaont: m., in Tw. de marter.

bos: bn., iemand „bos” drinken, alles opdrinken.

bös: m., bundel „nen bos heuj; dim. *busken*: „’n busken schelholt”.

boesken: m., „nen sprokkelboesken”: takkebos.

bös: m. en o., meerv. *busschen*: bosch.

bos: m., stop van een vat.

bös: m., barst, *bösterig*: b.n.w. vol barsten.

bös: vr., borst.

bosken: zw. w.w., daveren. Ook akkermaalshout schillen.

bössel: m., borstel, fig. „nen bössel van 'n jongen, een weerbarstige jongen; „nen weerbössel”: iemand, die tegenstribbelt; v. d. *tieggenbösselen*: tegenstreven.

bouwmeesterken: o., kwikstaartje, waarsch. zoo genoemd, omdat het in voor- en najaar bij voorkeur achter den ploeg en den ploeger of bouwmeester aanwipt, om pieren, enz. te zoeken.

böwsnaort: m., het houten handvat van de zicht.

buken: zw. w.w., beuken, stampen; werd vooral gezegd van het grijze linnen, dat onder het bleeken ook eenige malen moest „gebuukt” worden. 't Werd dan in een diepe ton: „de buuktonne” met kokende loog van houtasch begoten en met de voeten uitgestampt.

bungel: m., bengel, houten blok aan den poot van een paard, of aan den hals van een kalf, dat zij niet konden draven. Fig. „nen bungel aan 't been hebben”: van eene vrouw, die door een kind aan de borst wordt thuis gehouden. *Bungel* vr. was een talter of schommel.

bunte: vr., laagte in de hei, die 's winters meestal onder water stond. Vandaar eenige namen van hofsteden en families in Tw.

buren: zw. w.w., beuren, dragen, vandaar waarsch. „beddeburen”: vr. de beddezak, waarin de veeren zaten. Over de buren zat het „beddetog”: het overtrek. Zoo spraken ook van „kussentog”: kussensloop.

door: bv. n.w., traag naar lichaam en geest: 'n door wich.

+ *dul*: m., het ronde deel van schop of greep, waarin de steel zit.

eerbèzen: vr., waren in Twenthe de zwarte boschbessen, onderscheiden van de „krozen: waarvan het spreekwoord: „zoo zoer as ne kroze”; *kolbèzen* waren de daar in 't wild groeiende aardbeien, waarschijnlijk zoo genoemd, omdat zij bij voorkeur groeiden rondom de stobben van jong „kolholt”: elshout, dat in de „kolhoopen” tot houtskool verbrand werd. *Hinnebèzen* waren de daar in 't wild groeiende frambozen. *Brummels* waren onze braambessen. *Snotterbèzen* de roode bessen van de taxis baccata: de „wienheggen”. *Weepen* waren de vruchten van den wilden doornstruik.

+ *els* of *elsen*: m., priem; fig. „nen pinels” of nog korter „ne pinne”: een gierigaard.

fasel: o., kling bij de koeien.

+ *fossen*: m., bosje, dim. „fusken”, „nen fossen haar; 't was 'n fusken”: 't kwam op niets uit. Fig. „nen fossen”, een zwak karakter.

gaoren: m., hof of tuin. In Tw. maakte men onderscheid tusschen „nen hof”: een kleine afgevruchte ruimte dicht bij huis, vooral genoemd „kroethof” en vooral gebruikt voor moestuin, en „den *gaoren*”: een grooter stuk afgezette bouwgrond, die vooral voor 't telen van meivruchten, aardappelen, gerst enz, gebruikt werd. Het woord „toen”, tuin beteekende daar altijd omheining: b.v. de wössche op 'n toen hangen. „Toen” is weer onderscheiden van „glint”: „Nen toen” werd gemaakt van „toenstaken, met toensizer” doorvlochten; 't glint was van palen met planken. Met „slijen of slieten” afzetten noemde men „ofrikken”. De algemeene term was: „ofvruchten”.

gaffel: vr., was oorspronkelijk een houten vork met lange steel en twee ver uitstekende beenen; vd. *gaffeltand*, in Tw. de oorworm, zeker om de twee uitstekende sprieten aan het achterlijf. De houten gaffel werd vooral gebruikt om „de legge” op den dorschvloer te keeren of om het zaad uit het stroo te schudden. Vandaar fig. „van de gaffel in de greepe loopen”, van kwaad tot erger komen, omdat de scherp getande greep gevaarlijker tegenweer bood dan de stompe houten gaffel. De tweebeenige ijzeren vork met korte tanden werd genoemd „schotvorke”, waarschijnlijk omdat zij vooral diende om de garven op den wagen of van den wagen op den balken te *schieten*. Zij was weer onderscheiden van de „heujvorke”, met twee langere tanden, die vooral in ’t hooi gebruikt werd, omdat zij door haar langere tanden meer laadde. De „greepe” was weer onderscheiden in „mesgreepe” vroeger met drie scherpe, ronde tanden om den langen mest te verwerken en „spaongreepe” met vier platte tanden, als spanen om den korten mest „het mot” te verwerken.

geier of *geer*: o., de uier van een koe of schaap enz. De tepels werden genoemd „oere” vr., „ne lamme oere”: die geen melk doorliet. Bij varkens sprak men van „spumre” vr., speen. Bij vrouwen sprak men van „titte” vr.

geetling: m., in Tw. de zw. merel.

geste: vr., gerst; samengesteld in „pölgeste”: gepelde gerst of gort. Gepelde boekweit werd altijd „götte” genoemd, nog bewaard in het spreekwoord „he hef te götte ga”: hij is in zijn laatste levensdagen.

graanen: zw. ww., de maaiers, die den *böstriek* met fijn geklopten zandsteen of zand, vermengd met pik, of een gestampten aardappel bestreken, noemden dat „graanen”.

granzen of *grenzen*: zw. ww., valsch praten. Vandaar een bijnaam in Tw.: „Grenzejaan”: iemand, die berucht was om zijn valsch praten.

hardstikke: bw., bewaard in de uitdrukking: „hardstikke dood”, Tw. in eens, op slag dood: „He völ hardstikke dood”.

hekkel: vr., was de ijzeren pen met een weerhaak aan zeis of zicht, die onder op den houten zeisenboom of böw-snaort gezet en met een ijzeren kiel, „ploggen” genaamd, in een ijzeren ring werd aaneengeklonken.

hengkorf: m., een lage, gebogen teenen mand bij wijze van halven bol met een halfronde opstaande hengel, vooral langs de grenzen in gebruik.

hille: vr., ne hille, een meisje, dat al te vlug is.

haor: o., haar; fig.: „haar van den hond willen hebben”: zich niet zoo laten afschepen, er meer van willen hebben: slaat waarschijnlijk op het volksgeloof, dat iemand, die van een hond gebeten was, haar van denzelfden hond op de wond moest leggen, om gauw te genezen.

+ *huttentut*: m., een plant, die alleen verbouwd werd om de olie uit het zaad. De stengel was harder en zwaarder dan van vlas en werd vooral gebruikt voor bezems. Langs de grenzen noemde men het „pinnenzaad”. Een andere plant, die nog grover stengel en zwaarder korrel droeg en ook alleen om de olie verbouwd werd heette: „dotter”. Welke de wetenschappelijke namen zijn, is mij onbekend.

+ *jödde* boone: vr., is in Tw. de pronkboon.

kèkelen: zw. ww., kakelen; fig. druk praten; vd. „ne kèkelmeuje, ne kèkelbasse, ne kèkelkonte” van een vrouw, die veel praats heeft. „Kèkelen en geen eier leggen”, drukte maken, niets nuttigs uitvoeren.

kèren: zw. ww., vegen. „Eenen de kaste oetkèren”: iemand een standje geven.

+ *keeze*: vr., keezen m., kaas. Het stuk kaas: „nen keezen” werd mannelijk, de kaas als spijs „de keeze” werd vrouwelijk gebruikt.

kirre of elders *kidde*: vr., een bijzonder soort hit, had veel overeenkomst met het Geldersche ras, was bruin van kleur en zwaar en breed gebouwd, doch kleiner van stuk, werd vroeger vooral gefokt in Westfalen bv. in de bosschen van Anholt en Loon enz. en groeide daar in halfwilden staat op. In den scheidingsbrief van de familie Linteloos met het klooster „Schaer bij Bredevoort” wordt van dergelijke wilde paarden gesproken. Terwijl zij 's winters in 't broek den kost moesten zoeken, werden zij tegen den zomer opgevangen, toomrecht gemaakt en dan vooral op de Goorsche wintermarkt te koop aangeboden en om hun kleinen, doch stevigen lichaamsbouw duur betaald door de Hollandsche kooplieden. Het ras is in Tw. verdwenen en later door de Russische poney's vervangen.

klemmer: m., valk. Alle soorten valken heetten in Tw. klemmer, zeker van de pooten met lange scherpe nagels, waarmede zij hun prooi vastklemmen.

klinken: m., nen klinken vleesch: een ribstuk van een koe.

+ *klos*: m., klösse m.v. „nen klos gaoren”.

klötteren: zw. w.w., langzaam loopen; fig. „nen klötterbaas of nen klötterbokse”, iemand, die altijd achteraan komt. „'t Gif klötterijs”: 't komt langzaam aan.

kneppe: vr., bovenkorst van brood: „ne stoetenkneppe”.

kneppe: m., de omvang van het lichaam boven de heupen, vooral bij vrouwen.

Kniepen: st. w.w., knijpen: fig.: „nen kniepert”: een gierigaard.

koese: vr., knods; ook stok met dik onder eind, die gebruikt werd om te dorschen, in plaats van den dorschvlegel. Saamgest. in „koesentand”: kies.

kospel: vr., de twee ijzeren beugels met haak en oog, aan de *teurketten*, welke om den poot der koe boven de enkels werd vastgemaakt en waardoor zij met het *teurholt* aan den *teurstaken* vastzat.

krome: vr., kruimel; fig: „de broodkromen stekt hum”: hij heeft het al te goed en wordt daardoor lastig of baldadig.

krunnen: vr., kraanvogel.

kulken: zw. w.w., rommelen van gassen in de ingewanden.

kuaken: o., keu of bigge; is in uitspraak nog onderscheiden van *kûken*: o., kuiken van kip of gans of eend, „een domkop”.

+ *kûven*: o., platte kuip, „wetterkuven”: om de koeien te „weteren”.

laok: vr., grens. Vandaar: *laoksteen*: grenssteen van de marke; *te laok gaon*: de grensscheiding der marke nazien. Vandaar kregen ook slooten of beken die dergelijke grensscheiding vormden, den naam van laok: zooals de Laak: de beek, die tusschen Nijkerk en Hoevelaken de grensscheiding vormt tusschen de provinciën Gelderland en Utrecht.

laor: o., naam van verscheiden dorpen en gehuchten enz: Laoren, Laorwolde, 't Laor, enz. Maar 't komt nog veel meer voor als achtervoegsel bij namen van boerenhofsteden op de Veluwe, vooral in den omtrek van Nijkerk, Barneveld enz., als: „Hennekeler, Tweler, Taler, Moorselaar, Ramselaar, Corlaar, Daatselaar enz. De beteekenis is waarschijnlijk van frankischen oorsprong: de gewone uitgang voor den naam van Saksischen hofsteden was: *ink*: 't Geerdink, Mensink,

Ampsink, Leusink, enz. Deze hofsteden op *laor* of *ler* schijnen ook de oudste te zijn, daar de namen van bijna alle daar tusschen liggende hofsteden kunnen afgeleid worden.

lebèndig: bv. n.w., levend.

leesken: vr. m.v., lies bij de paarden, bij koeien spreekt men meer van de „vangst”.

leisom: alleen bewaard in de uitdrukking: „eene leisom geven”: iemand een pak slag geven met een touw of garde”. Kan dat ook het „lessak geven” zijn, dat volgens *Driem. Bl.* in Deventer gezegd werd? Misschien een uitdrukking ontleend aan de sekte der „flagellanten” uit het midden der 15de eeuw, die overal rondtrokken en bij hun geeselingen hun *leisen* zongen.

lestig: bv. n.w., heeft in Tw. altijd een gunstige betekenis: „’n lestig verbōw”, een zeer goede oogst. „’t Geet hem lestig”, ’t gaat hem best. Het bv. n.w. lastig: moeilijk wordt steeds als lastig uitgesproken.

liftocht: vr., iets meer dan de naam eener wonersplaats bij een boerenerf. Deze werd steeds „wōnder” geheeten. Maar bij de vroegere hofhoorige erven in Tw. hoorde ook een wonersplaats, waarop de oudste zoon het recht had zich bij een huwelijk neer te zetten, totdat de hoofdhof door den dood des vaders openkwam. Ook omgekeerd ging de vader op den liftocht plaats maken voor den zoon op den hoofdhof. Zoo’n wōnder was de liftocht.

+ *loon*: o., belooning.

lostern: zw. w.w., ruw, onverschillig praten of handelen. Misschien ontleend aan den naam van het dorp Losser, welks inwoners in Tw. niet den besten naam hadden.

lulle: vr., speeksel; *lullen*: zw. w.w., het speeksel laten loopen uit den mond: vandaar lulzak: de waterzak eener

ouderwetsche pijp; fig.: „lullen”: leuteren; nen lulkèl: een leuterbaas.

maagd: vr., meerv. meagde: dienstbode.

meaken: o., meerv. meaks: meisje. Langs de grenzen wordt in den regel gesproken van *wicht* en *wichter* voor de meisjes. De jongens heetten daar *vente*.

+ *markolle*: vr., meerkol, vlaamsche gaai, langs de grenzen: maklowe.

meen: vr., oorspronkelijk waarschijnlijk: gemeene weide voor gezamenlijk gebruik der dorps- of markgenooten. Later zijn zij dikwerf, reeds langen tijd voor de verdeeling der markengronden met onderling goedvinden in particulier bezit genomen: zooals b.v. in de marke Wiene, waar ieder boer en kötter buitenaf een stuk weide had, dat „meen” heette. Dat de meen daar oorspronkelijk gemeene weide geweest was, blijkt nog hieruit, dai deze stukken van ouds tot 16 Mei voor alle vee moesten openstaan en eerst na dien datum ieder over zijne meen beschikken konde. Op andere plaatsen in Tw. werd voor meen gebruikt: „maot of hambroek”: afgemeten stuk grond.

mengel: m. flesschenmaat, inhoudende 80 cL. De mengel werd verdeeld in twee oort. Een halve oort was weer 2 potjes, elders ook kommetjes geheeten. De mengel onderscheidt zich van de *kanne*, dat deze nen halven oort grooter was en dus gelijk stond met onzen Liter.

+ *mösch*: m., lage weide, marschgrond. Er wordt nog onderscheiden tusschen mösch en brook: lage, doch meer boschachtige grond. Zoo b.v. Deldermösch en Delderbrook; vandaar is de familienaam Perizonius een foutieve vertaling van den oorspronkelijken Twentschen naam Voorbrook: Broek heeft hier niet de beteekenis van bokse, Grieksch

zonè (= gordel, zone, enz.) doch van brook : boschgrond. Brook is ook in uitspraak weer te onderscheiden van braak : vr., braak : een naam, dien verschillende hooge en dikwerf buitenaf liggende gronden in Tw. dragen, misschien omdat zij vóór de komst der Saksen reeds gebroken waren en toen braak lagen.

naober: m., naaste buurman. In Tw. bestaat onderscheid tusschen de „boer of boerscop” vr. en „nen naober of de naoberscop” vr. Er waren hier en daar „boerscoppen” zooals de boerscop Wiene en de boerscop Benteloo, wier ingezetenen weer een zekere samenhoorigheid bezaten en die als zoodanig ook haar sociale beteekenis hadden. Als er in zoo’n boerscop iemand armlastig werd, stond men hem toe, door de boer of boerscop te trekken en bij een tweepeerds boer 14 dagen, bij een eenpeerds boer 8 dagen en bij de kleine leû drie dagen te verblijven en daar als huisgenoot meê te leven en meê te arbeiden. Zoo’n persoon kreeg dan b.v. den bijnaam van „Boermine”. Bij een sterfgeval in de boer werden ook al de ingezetenen van de boerscop „op de grove ’neugd”. Vandaar het woord „boerrichter” en zoover mijn nasporingen strekken, hebben de buurtschappen in Tw. of een Scholte of een Boerrichter. Het is echter vreemd, dat de grenzen van de boerscop niet altijd samenvielen met de marke, althans in de omstreken van Delden. De boer of boerscop Wiene strekte zich slechts uit over een deel der Wienermarke en nog een deel der buurtschap Benteloo, dat oudtijds weer tot de gróote of Deldermark hoorde. Ook de boerscop Benteloo maakte slechts een deel der marke uit. Er werd ook en bij ’t neugen op de grove en bij ’t rondreizen van zoo’n armlastige geen onderscheid gemaakt in godsdienst. In de boerscop Wiene en Benteloo waren ten slotte zeer weinig erven met oud-Saksische namen, slechts

Waconink, Leusink, Goosselink en Lamtink, Lubberink, Hilderink. De overige erven hadden bijna alle afgeleide namen: Oosterhof, Zuidhof, Ziedhof, Scharphof, Meier, Tusschede, Enterkotte, Goorhoes, Bloomendal, den Dam, de Hogmölle, Slaghekke, enz. Kan daarom zoo'n boerscop nog een overblijfsel zijn uit den tijd, dat Twenthe door Franken bezet was? Ook langs den IJssel op de Veluwe b.v. in de gemeente Epe, zijn streken die geen marken, doch wel buurten kenden.

In de boerscop nu had ieder zijn kleiner of grooter aantal naobers, die bij trouwen en sterven en eigenlijk in allen nood elkander de gewenschte buurdiensten bewezen. Hij, die in de boerscop woonde, was daardoor nog geen naober.

neulen: zw. w.w., zeuren; v. d. „neulegat”: zeurkous.

nûren: zw. ww., wordt gezegd van een dragende koe, die teekens geeft, dat zij in de iaatste drie weken der dracht is. Men spreekt daar nooit van *ûren*.

òst: m. kwast in het hout is m. i. geen Twentsch. Maar omdat het woord mannelijk is en een Twentenaar ook steeds in den 1sten naamval „nen” zegt, heeft het den schijn, alsof de *n* voor *òst*, wegvalt: *nen òst*: In 't meervoud echter werd wel degelijk de *n* uitgesproken: „*nòste*: te vòlle *nòste*: *nòsterig* holt.

opneuker: m. opstopper.

piermotterig: bv. nw. wormstekig van vruchten.

pinken: zw. w.w., een kinder- vooral meisjesspel, dat door meerderen met één langen stok, de „pinkelle”, en één korte pin, de „pinke”, gespeeld werd. Er werd eerst een kring op den grond getrokken „de kroône” en van daar uit moest een der meisjes de pinke met de pinkelle buiten de kroône slaan. De medespeelsters stonden gereed de pinke op te vangen en moesten nu trachten de pinke

met de hand in de kroône te werpen. Als dat lukte, was degene, die in de kroone stond, „of” en kwam de volgende aan de beurt. Sloeg echter degene, die in de kroone stond, de pinke terug, dan mat zij met de pinkelle de ellen afstands, die de pinke van de kroône lag of die de andere meisjes buiten de kroône geworpen hadden en het spel begon weer van voren af. Als allen aan de beurt geweest waren, was het spel geëindigd en die de meeste ellen had, was winnares.

plas: m., plas water: dim. plesken. Dit woord werd ook gebruikt van een krentenbroodje, dat rond was: „’n kuntenplesken”: in onderscheiding van een krentebroodje, dat langwerpig was met spitse punten en dan „kuntentimken” heette.

platje baarfs: bijw., barrevoets.

+ *ploff*: vr., proppenschieter gemaakt van vlierhout; fig. een lomperd.

poete: vr., gewoonlijk meerpoete genoemd, een visch, die in de nat. historie modderkruiper heet.

poetras: m., een zwaar stuk hout.

+ *rake*: vr., de aschkuil in de „lösse hoeze”:

+ *ramp*: vr., ramp.

+ *rieek*: m., in Tw. bij voorkeur bitterrieek: bekend soort onkruid.

ris: vr., reeks: „ne ris cipeln”; vd. ww. rïsten: aanrijgen.

rïs: o., rijshout: ne risemîte; vd. werkw., rïzen: takkebossen maken.

rit: o., nauwe doorgang.

riet: vr., stukken land in Tw. die ergens in de laagte bv. tusschen twee hoge stukken bouwland liggen. Onderscheiden in uitspraak van riet, biezen, dat rêêt” heette: „nen rêêtdækker”.

saal: o., was de zoldering boven de paardestallen op de deel, waar de knechten hun slaapplaats hadden. De ruimte boven de koeien was de „hile of hilde” vr. De ruimte boven een bedstee onder de zoldering werd „bunne”, o. genoemd. Het „lieespele” was de plaats op den balken aan weerszijden van het balkenslop, het balkgat.

schoetert: m., was een soort boezelaar van grof linnen, vooral gebruikt bij vuilen vrouwenarbeid, als wetteren enz. Langs de grenzen sprak men van: „sluj, sopsluj”, o.

schöldook: m., was een boezelaar van blauw geverfd linnen, in den regel met de „bonte lenge” afgezet van boven en ingezoomd.

schot: o., vooral in schaopschot: schaapskooi. Het schot was onderscheiden van de schöppe: heujschöppe, brand-schöppe: schuur. Vandaar bij Delden de buurt: Schöppenstey, waar volgens de overlevering na den brand van Delden door de ruiters van Pruis in den 80-jarigen oorlog de burgers schöppen gebouwd hebben, om weer onderdak te vinden. Een beter soort schuur was het spiker: meestal van baksteen opgetrokken en dikwijls nog bakspiker genoemd, omdat daar de bakoven met de baktrog stond. Sommige boeren hadden ook een schuur, die „t olhoes”, het oude huis, heette. Wanneer in Tw. vroeger een boer een nieuw huis noodig had, liet hij het oude huis staan en maakte er een schuur van, die dan 't olhoes heette. Hij bouwde dan voor zich zelven op een andere plaats een nieuw huis. Soms gebeurde het ook, dat hij van het oude huis een „wönder” maakte. Dan kreeg degene, die er in woonde, den naam der plaats met „olde” er voor: bv. olde Misdorp, olde Groeninger, olde Geesink, olde Ampsink, enz. Dat dit de juiste verklaring is van de in Tw. zoo dikwijls voor-

komende plaats- en familienamen met „olde” als voorvoegsel, blijkt vooreerst hieruit, dat zij, die een schuur hadden, welke „t olhoes” heette, geen wönder hadden met dat voorvoegsel. Vervolgens waren de plaats- en familienamen met „olde”, voorzoover ik heb kunnen nagaan, steeds wönders en zijn daarom ook reeds voor een groot deel afgebroken en verdwenen. Een enkele maal is het in Tw. gebeurd, dat een boerenplaats verdeeld werd, zooals bij overlevering „de Weeme” in Weerseloo. De nieuwe plaats heette dan in den volksmond: „Nyeweeme” en daarvan ontstond weer door het bouwen van een nieuw huis en het wönder maken van de oude behuizing de naam: „Olde Nyeweeme”. De plaats- en familienaam met „olde” is dus van jongeren datum dan de naam zonder dat voorvoegsel. In dien zin eischt de bijdrage in de *Driemaand. Bladen* V, pag. 101, eenige verbetering.

+ *schötte*: m., schot.

schötte: vr., bovenrok bij de vrouwen, meest van zwart geverfd woldoek, dat bereid was uit wollen schering en inslag. Vifschacht werd bereid uit linnen schering en „wullen” inslag.

schraomen: vr., kaaien, overblijfselen van uitgebakken spek.

sek: o., plantnaam voor een lange, spichtige grassoort, die in de wilde maten groeide: „sekheuj, sekpölle”.

slat: o., dek op paard of koe; ook laagte in den bodem en werd dan dikwerf slenkte, vr., genoemd.

smodde: vr., koffiesmodde of koffiezetter en langs de grenzen koffiekökker. Zoo werd genoemd de koperen of blikken beker met langen steel, waarin de Twentsche boeren van ouds de koffie bereidden. Eerst zorgde men voor kokend water. Dan deed men de gemalen koffie in de smodde en

goot daarop kokend water. De smodde werd nu aan het vuur gehouden, totdat de koffie driemaal was opgekookt: „an de darde blaore was”. Dan goot men haar over in kan of ketel ol ook wel uit de smodde in een kopje. Dit schijnt nog de echt-Turksche wijze van koffiebereiden te zijn en bewaart het beste het aroma. Het koffiedik heette morre : vr., modder.

smodden : zw. ww., verven in het smoddegat. Vroeger, toen de boeren nog eigengereid linnen boksen en buizen droegen, werd dat linnen eerst in een kuil, gevuld met water en rottende eikenblaren gestopt. Het kreeg na eenige dagen door den eek van zulk water een donkere kleur. Vandaar in Vasse, gem. Tubbergen : „De Smoddeboer”, omdat op die boerderij zoo’n smoddegat veur de „niendeure” was, waar de buren kwamen smodden.

smutten : zw. ww., met roet aanslaan. Vandaar „pot-smutsel” : het roet onder aan pot of ketel, vandaar ook *smutterig*, bijv. n.w., dat gezegd werd van een ketel, die muf rook. Zoo’n smutterige ketel werd dan grootendeels met water gevuld ; in dat water een schep gloeiende houtskolen van den haard geworpen en de ketel dichtgesloten. Het aloud recept der houtskool ter zuivering.

+ *spikke* : vr., brugje van eenige houten liggers met takkebossen en zoden belegd.

spîjen : st. ww., spuwen, „eenen op ’t vestjen spîjen” : iemand een standje geven.

spil : o., spil : nij spil.

spille : vr., spîl ; bv. in de haspel, waarop de klossen liepen.

spile : vr., spijl ; waaraan het vleesch in de wîmen hing.

sputteren : zw. ww., spatten ; fig. van zich of spîjen of

sputteren : zich verdedigen.

steefvader, steefkind : stiefvader, stiefkind ; fig. geen steef-

kinder maken : eerlijk deelen. In uitspraak onderscheiden van steef, steeven, streejvig: stijf, stijven, stevig.

stik: bewaard in de uitdrukking: „op stik en stej”: op stel en sprong.

+ *stobben*: m., boomstronk vooral bij hakhout. Bij opgaand hout als eikeboomen gebruikte men het woord *hag*, m. mv., *hechte*. „nen akkerstobben”: stronk van akkermaalshout; maar ook „nen eekenhag”: stronk van een eikeboom.

strampen: m., boom, die in twee takken uitloopt. „Nen ploogstrampen” was de stok met twee korte uitlopende einden, dien de ploeger in de hand hield, om de ploeg uit de vore te lichten en weg te stooten, wat over het ploegijzer tegen den ploegbalken zich vastzette. Strampen werd ook genoemd het deel van het lichaam, waar beide beenen zich aansluiten: „in 'n strampen”.

stramphörig: bv. nw., hardhoorig, ongezeggelijk.

strijn: wijde stappen nemen. Vandaar 't „bestrid”: hetzelfde lichaamsdeel als strampen; ook „bestrids” bw. tegenstelling van dwars: „bestrids op 't peerd zitten”.

strikert: m.. fig. een oorveeg; ook een leeperd: „nen strikebreur.”

strikken: zw. ww., breien; „haozen strikken”, vooral langs de grenzen in gebruik.

struempel: m., bovenstuk van de kous.

strullen: zw. ww., pissen: „nen strul”: een straal water.

tjeu: bw., uitroep, om de varkens te lokken.

tog: m., reis: „nen heelen tog emaaht”.

tog: o., overtrek: „het beddetog”.

tooffinke: vr., slagvink: waarschijnlijk afgeleid van *toog*, tak en vink, door verandering van medeklinkers omgezet in:

tooffinke, omdat de slagvink bij voorkeur over de takken huppelt en op de takken haar nest bouwt. *Toof* is niet van *toef*: kuif omdat dit woord in het dialect een anderen klank heeft en de slagvink ook geen kuif bezit.

toog: m., tak: bij voorkeur een dikke tak; vd. *toogholt*. De dunne takken werden *rizer* of sprokkels genoemd.

transeneeren: zw. ww., slaan, mishandelen.

tuffel: m., aardappel, vooral langs de grenzen.

tukkeren: zw. ww., talmen, zich ophouden. Als de bijnaam: „Tukker” van dit werkwoord afstamt, drukt het zeer goed deu volksaard der Twentenaars uit: zij zijn voorzichtig en bedachtzaam.

tûtert: m., fig. „nen tûtert um de ooren”: oorveeg.

uagelwater: o., hartwater.

vasel: bv. nw., in vaselvarken, vaselimen: die aangehouden werden om te fokken; vd. ook halfvet.

vedoeken: zw. ww., in „piepvedoeken”: verstoppertje spelen, een bekend kinderspel.

vlas. Bij het vlas kwamen in Tw. de volgende woorden in gebruik. Als het vlas begon te rijpen, ging men probeeren, of er goed *spiet* an zat. Spiet was de vezel van het vlas. Als het nu getrokken was, werd het eerst op de „reppel” van de „knotten” ontdaan. Het vlas werd ook: *lien* en het zaad *lienzaad* geheeten. Van de reppel ging het vlas naar de „reute”, ’t liefst een kolk in stroomend water, om daar te rotten. Vandaar dat in Tw. zulke kolken hier en daar nog „de reute” heeten. Van de reute bracht men het naar de hei en het moest daar een veertien dagen in de „spreie” liggen, tot dat het „tieeg” d.i. taai, geworden was. Het werd ook van de reppel terstond in het weiland in ’t gras gespreid om daar te rotten. Nu moest het gebraakt

worden op de „brâke”. Gebeurde het braken in den zomer bij zonnig weer, dan werd het in de zon verwarmd, opdat de harde stengel brozer werd. In den herfst werd het in de „vlashutte of braakhutte” verwarmd boven een kolenvuur, dat door een ijzeren „stölpe” in den vorm van een half-rond was afgezet. De gebroken stengel, het afval, heette in Tw. „schieeven” en was waardeloos. Bij 't braken werd het in „bolten”, dat is bundels van 30 stuks opgebonden en moest nu 's winters over de „hekkel: de grovve en de fine hekkel. Uit de grovve hekkel kwam de „stethakke”, die voor den boer onbruikbaar was en verkocht werd, om elders, zooals in het Gooi, Hilversum en Laren, gesponnen en tot koedekken en vloerkleeden geweven te worden. Het tweede afval was de „hee,” die al gesponnen kon worden. Weer fijner de „plukke”. Het beste was het vlas, waarvan iedere handvol tot een „diessen” werd ineengedraaid. Nu moest het gesponnen en gehaspeld worden. Het vlasgaren werd gehaspeld in „stukken” d. i. 20 bind van 200 draden om den haspel. Het garen van de plukke en hee, dat dikker was, werd gehaspeld in „vetten” d. i. 10 bind van 100 draden om de haspel. Dat garen moest nog eerst in loog van houtasch gekookt worden, voor het naar den wever ging, die van het vlasgaren: „vlessen linnen” en van het garen der plukke als schering en hee als inslag „groflinnen” voor handdoeken, paardeslatten enz. weefde. Het geweven linnen, het „dook” werd nu op de bleek aan de „dookstikken”, houten pinnen die in den grond staken, vastgelegd en gebleekt en ondertusschen een paar malen in de „buuktonnen” gebruikt. Daarna werd het in elkaar gerold en in de linnenkisten weggeborgen of in de linnenkasten te pronk gesteld.

watjekou: vr., een slag, opstopper.

weer: m., hamel.

wier: vr., wedde, teen. Er is een Twentsche uitdrukking: „an de wier” zijn, die gebruikt werd van iemand, die op was en wiens boedel verkocht zou worden. De beteekenis is mij niet duidelijk. Het zou kunnen zijn, dat vroeger iets, wat te koop werd aangeboden, met zoo’n wier omwonden werd, om het publiek door zulk een teeken er van in kennis te stellen. Zoo hadden de wagenmakers in Nijkerk een eigen teeken, nam. een opgekloofd stuk hout, dat zij op een kar plaatsten ten bewijze, dat zij te koop was.

wendezoele: vr., was de houten balk aan een draaienden stander in de „lösse hoeze” waaraan de sopketel hing en waardoor hij van de pomp of van het vee op het vuur heen en weer gedraaid kon worden: onderscheiden van den korteren *haolboom* met de „haolketten”, waardoor pot of ketel onder den „boozem” van en op het haardvuur kon gedraaid worden. Of *windezoeze*: uit Hellendoorn: *Dr. Bl.* VII zuiver dialect is, betwijfel ik. *Wendezoele* komt m. i. van *zoele*, zuil, die gewend, gedraaid wordt.

weuste: vr., woestenij, woeste gronden: „de Reutemer weuste”.

wreuten: half st. w.w., he wrot, he heffe ’wrot: wroeten, vooral van de mol,* die daarom in Tw. *weule* en vooral langs de grenzen *wreute* heet.

zeugen: zw. w.w., is trans zoogen: „de motte zeugt ’t biggen”.

zoeagen: st. w.w., is intrans. zuigen: „dat kuaken wil nig zoeagen”.

zoeke: vr., lage, drassige grond. Verschillende buurten in Tw. heeten de „Zoeke”, wat duidt op een lager gelegen

bodem. Misschien van *zoeken*, zw. w.w., het eigenaardig geluid, dat het opsijpelende water maakt, als men over lagen, drassigen grond loopt: „Het water zoekt ouw onder de klompen”.

zwaore: vr., huid van het spek.

zwok: o., het zwak in de ouderwetsche pijp van ijzerdraad en paardehaar gevlochten, waardoor de spits kon doorbuigen.

zwokken: zw. w.w., doorzwiepen.

Vanwaar komt het gebruik der volgende eigennamen in spreekwijzen als deze:

Nen Soppeklaos: een smeerpots.

nen onwettenden Teunnis: een onbeschoften vlegel.

zoo'n Jan Harm: zoo'n lobbess van een kerel.

'n Mietje: een sukkeltje.

ne groote Greete: een vrouw, waar niet veel bij zit.

ne groote Triene: een ondeugend wijf.

Heeft dit gebruik een historischen ondergrond en zoo ja, welken?

J. H. SCHOLTEN.

N A S C H R I F T .

Volkssagen over den oorsprong der namen van de boerderij: Wenderman of de Wender (Gem. Haaksbergen) en het Altena in Bakkum (Gem. Hengelo), die een half uur ongeveer van elkander verwijderd liggen.

„Daar woonden twee reuzen, die te zamen bakten. Maar zij waren zoo hardhandig, dat de eene den baktrog niet kon uitschrappen of de andere hoorde het. Hierom kregen

zij ruzie met elkander en de eene sprak: Gij woont mij altena en heette voortaan: Altena. De andere sprak: Ik kan mij zonder U niet wenden of keeren en kreeg daarvan den naam van: Wenderman.

STEEG, 23. IX. 1912.

Een paar opmerkingen naar aanleiding van bovenstaand belangrijk artikel.

Ende bl. 1, was ml. en onz.; dat het nog in Twenthe ml. is, blijkt niet uit het voorbeeld, want het kan daar een oude onz. 3de naamval zijn; ook de zin *de zaak is t'ende*, want zoo meen ik het te moeten opvatten, bewijst niets voor het onz. geslacht, omdat *t'ende* gelijk staat met het alg. Ned. *ten einde* = te den einde, waarin *den* zoowel ml. als onz. kan zijn.

bosch bl. 1. oorspr. ml., werd door invloed van *hout* en *woud* onzijdig. De derde naamval van het lidwoord was ml. en onz. *den*; daarom kan men uit het gegeven vb. niet zien dat het woord daar nog ml. is.

Balderhaar bl. 2., heet in de Middeleeuwen *Berlehare* en kan dus niet met *bal* zijn samengesteld. Wellicht uit *baarle* (= Baarlo) en *haar*, waarin de bekende woorden *baar*, *loo* en *haar* (heidestreek) worden aangenomen.

beddeburen bl. 4, komt niet van *beuren*; het tweede lid is hetzelfde woord als het Fransche *bûre*, ruwe wollen stof, waarvan ook het woord *bureau* is afgeleid.

te götte gaan bl. 6 = sterven, zal wel niet met *götte*, d.i. gort, te maken hebben. Van de ondergaande zon zei men vroeger en nog in West-Vlaanderen: *ze gaat te gode* of *te go*. Dit *gode* is op allerlei manieren veranderd, maar

is oorspronkelijk zoo min God als gort. Zie Grimm en Verdam op *gadem*. In verband met dezen vorm wil ik nog brengen: *naar Gorssel gaan* = een dutje doen. (Stoett).

hartstikke of *hartsteke* wil eig. zeggen: door een hartsteek getroffen, in 't hart gestoken.

huttentut bl. 7, vroeger algemeen en nu om de geringe productiviteit weinig meer verbouwd, heet Lat. *Camelina sativa*. *Dederzaad*, *doderzaad*, *dodderzaad*, Duitsch *leindotter*, waarnaast *dotterzaad*, is of hetzelfde of *Camelina dentata*.

koese bl. 9, kuis, knods is een ander woord dan *koeze* in *koezentand*, Ned. *kiezentand* = kauwtand, verkort tot *kies*.

laok bl. 9, is in de oorspr. beteekenis van „grens” niet ondenkbaar, maar waarschijnlijk op Nederl. gebied niet aan te nemen. De veel voorkomende beteekenis is: meer, plas, poel, beek, scheisloot, grens, en dan is het woord verwant met *leken*, *lekken*, *Lek*, *Leek*, *Medumalacha* (= *Medemblik*, zooals *chambre* uit *camera*). Mogelijk echter is verwarring van twee woorden.

laor bl. 9., misschien oorspr. woeste plek, is volstrekt niet uitsluitend Frankisch, ook niet in later gewijzigde beteekenis.

leisom *geven* bl. 10, schijnt hetzelfde als Duitsch *einem die Lection* *lesen*, Fransch *faire sa leçon à qn.*, maar wat de heer S. opmerkt, is niet onmogelijk: *leisom* is dan verkorting van *eleison*.

lestig bl. 10, bij Gallée ook *lest* = strekkend, ruim, schijnt een verwarring van twee woorden: 1e *lest*, overtreffende trap van *lat*, Duitsch *lasz* = traag, enz. en 2e *lestig*, bijvorm van *lastig* = zwaar. Zoo is een *lest(ig)* verbouw = een ruim of een zwaar verbouw en hij heeft het *lestig* = hij heeft het breed. Hoe de beteekenissen van een woord kunnen

verloopen, blijkt bv. uit het werkw. *letten*, afgeleid van *lat* = traag, waarvan *letsel* en *opletten* zijn gevormd.

tukkeren bl. 19, is naar mijn meening afgeleid van *tukker*, waarover ik in den vorigen jg. schreef.

wier bl. 21. De verklaring lijkt me juist (in Groningen gebruikt men een stroobos). Ook de verklaring van *wendezeole*.

nen Soppekloas, bl. 22. Bij deze en dergelijke eigennamen ligt er soms een bepaalde naam tot grondslag, bv. onge-loovige Thomas, geduldige Job; soms denkt men iets bij het woord: *mieterlg* aan Mietje, bij een holterigen Klaas en een holten Tönnies aan *klos* en *ton*, ook bij een „onwetenden Teunis aan een hol vat. Dat de bet. leeg kan verloop-pen tot dom, onwetend, onbeschoft, blijkt omgekeerd uit *bescheiden* (= verstandig), nu het tegengest. van onbeschoft. Soms is de verbinding aan een bekend geschrift ontleend: nieuwsgierig Aagje, stijve Piet, vroolijke Frans, razende Roeland; in de beide laatste merkt men alliteratie, zoo ook in 'n *grootte Greete*. Van Zwarte Piet (= Heintje Pik) is de infinitief *zwartepieten* afgeleid. Dikwijls moet naar een plaat-selijke reden worden gezocht.

J. BERGSMA.

In 't Törfland.

'k Wil joe oet oareghaid ais vertellen, wat 'n Doornie en zien vrouw beleefd hebben, dou ze veur 'n vief en twintig joar 'n joar drei-vaier in 't törfland woont hebben.

'k Zel joe 't moar op zien Grönnegers vertellen, dunkt mie, want dat gait mie makkeltk oaf, al zeg ik 't zulf.

Nou dei pastrei dei lag doar den hail stil en vredig. D'r